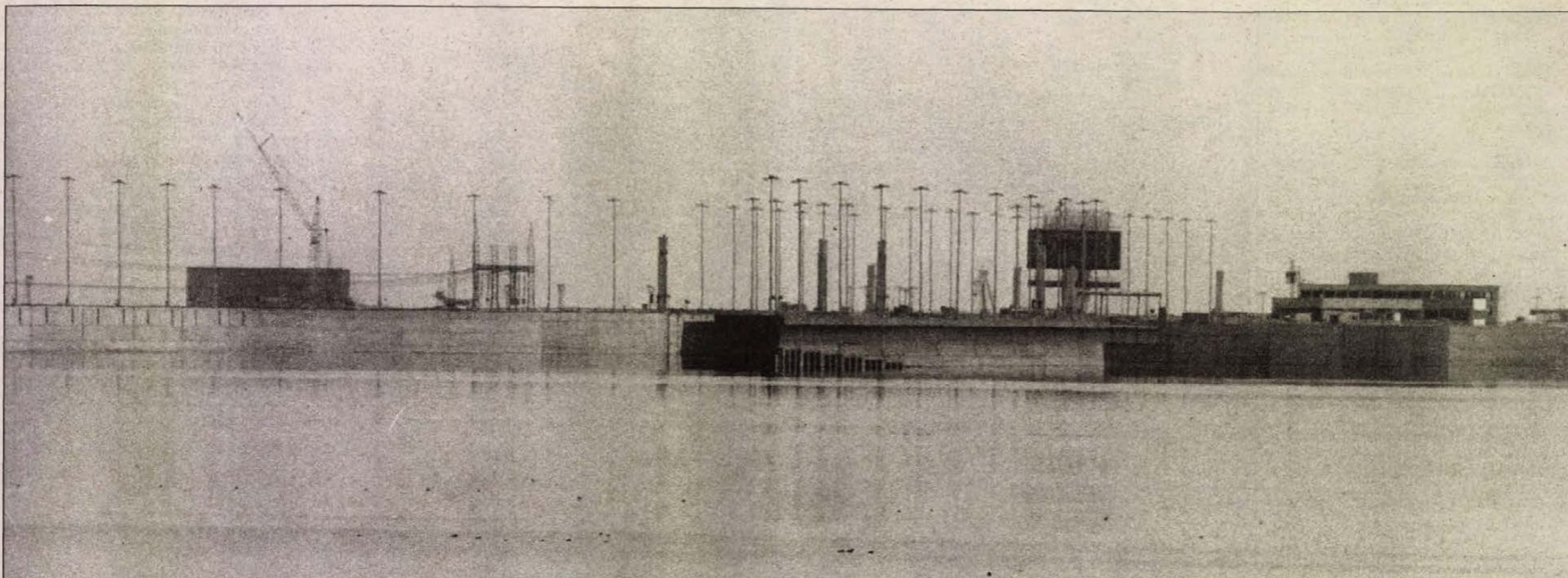

hétvége

KÉK DUNA KERINGŐ

A bösi gát

TEKNÓS MIKLÓS FELVÉTELE

Az ügy látszólag szörnyűségeken bonyolult, valójában rendkívül egyszerű. És éppen, mivel rendkívül egyszerű, valószínűleg megoldhatatlan.

Hogy szörnyűségeken bonyolult, azt szövevényes története és a benne fölvetődő szempontok sokasága egyaránt nyilvánvalóvá teszi. A bős-nagymarosi vízlépcsőrendszer története éppen két évtizedes, a róla indított per pedig négyestendős. A vízlépcsőrendszer történetében van ünneplés szerződéskötés és fölháborodott tiltakozás, van gyorsítás, fölfüggesztés és leállítás, van a szerződés egyoldalú megszüntetése itt, a folyó egyoldalú elterelése ott. A perben van ötezer oldalas (!) kereset itt, közel ugyanilyen terjedelmű ellenkereset ott, az ellenkeresethez fűzött viszonzó válasz megint itt, van csaknem száz (!) szakértő, akik a magyar érvrendszer kidolgozásán munkálkodnak. Az ügyben pedig, nyilvánvalóan, rengeteg szempont vetődik föl. A fordulatos nagyberuházás és az összetett jogvita kérdései egyszerre műszakiak, gazdaságiak, politikaiak, ökológiaiak, jogiak és történelmiak.

Hogy az ügy, szörnyűségeken bonyolultsága ellenére, mégis rendkívül egyszerű, azt az bizonyítja: különböző szimbólumok és ellentétes értékelvek vitájára redukálható. A dolog, ahogy mondani szokás, nem arról szól, amiről. Hanem természetesen másról. Ott a nemzet megszületéséről, itt a rendszerváltás visszavonhatatlanságáról. Azután: ott az ipari-technikai modernizáció aggálymentes igenléséről, itt az ipari-technikai modernizációval szembeni aggályokról.

A szlovák nemzet...

A mű ügye a túloldalon nemzeti ügy. Nem egyszerűen egy műszaki-ipari nagyberuházásról van szó: a szlovák nemzeti önállóság és büszkeség jelképéről. Aki ellene foglal állást, nem csupán egy műszaki-ipari nagyberuházással szemben fogalmaz meg ellenérveket: a szlovák nemzet ellen támad.

A jelenség magyarázata nyilvánvalóan történeti. A szlovák nemzet még nincsen kész: az a nemzet épp most születik. A szlovák identitásnak pozitív és negatív azonosulási pontokra van szüksége tehát. Pozitív azonosulási pontokkal a valódi múlt nemigen szolgál: egyrészt mitológikus múltat kell teremteni, másrészt a jövő felé kell fordulni ezért. A szlovák nemzetet a jövő nagy kollektív vállalkozásai teremtik majd meg. Negatív azonosulási pontokat a szlovák-magyar és a szlovák-cseh együttélés tapasztalatai szolgáltatnak. A szlovák nemzet azért nem válhatott valódi nemzetté, mert előbb a magyarok, aztán a csehek megakadályozták ebben.

A szlovák identitás pozitív azonosulási folyamatát elsősorban persze a történelem birtokbavételének törekvése mutatja. A huszadik század nem kínál azonosulási pontokat: a szlovák történelem éppen az egymást követő tagadások sorozatának története. Előbb nemet mondás a Monarchiára, aztán az első csehszlovák köztársaságra, aztán a náci segítséggel életre hívott első önálló szlovák államra, utána a polgári múlt egészére, végül, 1993-ban, a közös csehszlovák államiságra. Ha a valódi múltbeli folyamatosság hiányzik, virtuális múltat kell alkotni helyette. És múltból a jövő felé kell vetni a tekintetet: a szimbolikus közösségi-nemzeti vállalkozások felé. Amelyek nemzeti közösségből valódi nemzetet fognak teremteni.

A negatív azonosulási folyamat a pozitív azonosulási folyamat fonákja. A múltban azért nem lehettek valóban önmagukká, mert mások megakadályozták őket ebben: a huszadik században a csehek, a megelőző évszázadokban meg a magyarok. Az ezeréves magyar nemzeti elnyomás eszméje egyrészt persze maga is mítosz: még nem létező szlovák identitást vetít a régmúltba. Másrészt viszont valóság: a dualizmus kori magyar asszimilációs törekvés emléke él benne tovább. A szlovák-magyar közös történelem szlovák szemmel sem a békés együttélés felhőtlen idillje. Hanem az erőszakos magyar hatalmi elnyomás megújuló kísérleteinek sorozata. A nevezetes Tisza Kálmán-i kijelentéssel, hogy szlovák nemzet márpedig nincsen, a szlovák nyelvű gimnáziumok megszüntetésével, a Matica slovenská feloszlásával, a nemzetiségi iskolákat bezárásra ítélt Lex Apponyival. Hogy nem lehattunk szlovákok, ők az okai, a magyarok – mondják.

A mű körüli vitában a pozitív és a negatív azonosulási folyamat találkozik. A művet fölépítve megvalósíthatóak végre a jövő nagy nemzeti vállalkozásait, de íme, a magyarok akadékoskodása ebben újra akadályozni igyekszik őket.

...és a magyar rendszerváltás

A mű ügye nálunk nem nemzeti ügy. De hogy mégis így, az kétségtelen. Pillantsunk csak rá hirtelen két névsorra. Legyen az egyik a hajdani Duna-antológia szerzőinek névsora. A Duna Kör nevezetes kiadványában, 1988-ban, békésen együtt szerepel mindenki, aki később talán már nemigen óhajtaná egymás társaságát. Csurka István krokija és Kornis Mihály regényrészlete, Csoóri Sándor költeménye és Szilágyi Ákos nótája, Lezsák Sándor verse és Esterházy Péter bohóctréfája, Duray Miklós meséje és **Eörsi István** epigrammája: együtt,

egyetlen puhafedelű kötetbe zárva. A Grósz-kormány, ahelyett, hogy leállította volna, felgyorsította az építkezést, tiltakozni kell tehát. Vagyunk mi itt, az örület ellenfelei, vannak ott ők, a pártállam eszelős masinériájával.

A másik névsor legyen a Duna ügyében fölszólaló közéleti személyiségek névsora, az idejé januárjából. Ami kilencven óta elképzelhetetlennek látszott, újra bekövetkezett. Az aláírók között megint együtt mindenki, a politikai és kulturális paletta ellentétes oldalairól. Kőszeg Ferenc Szabad Györggyel, Litván György Hankiss Ágnessel és Jancsó Miklós Makovecz Imrével. A Horn-kormány, ahelyett, hogy a perre készülne, megegyezést fontolgat a szlovák féllel, és újabb duzzasztómű építését tervezi. A hírre villámgyorsan helyreáll az antikomunista egységfront, megint mi vagyunk itt, együtt mindannyian, és ők vannak ott, a túloldalon.

A mű ügye tehát minálunk, világsan, a „rendszerváltás” ügyével egyenlő. A rendszerváltás idején, ronda, ámde használható kifejezés. Azt a folyamatot írja le, amelynek során a tagolatlanságtól a tagoltságig, a különféle logikák érvényesülésének lehetetlenségétől annak lehetőségéhez jutunk el. A mű a pártállam önmagának emelt emlékműve lesz, a mű elleni tiltakozás a különféle logikákba szerveződő társadalom ellenállásának jelképévé válik.

A megszólaló logikák közül a három legfontosabb a politikai, a gazdasági és az ökológiai.

A politikai logika szerint a mű terve antidemokratikus döntéshozatal eredménye. Nem azért született meg, mert az országglagosok akarták volna. A pártállam izzadta ki magából, a társadalom tudta nélkül és akarata ellenére. A gazdasági logika a mű gazdaságtalanságára hivatkozik. Tervének létrejöttében nem hatékonysági számítások és költséghaszon-elmérések játszanak szerepet: a nagyipari erőcsoportok műszaki-naturális szemlélete erőltette ránk. Az ökológiai logika a természetet leigázó modernségelfogás öntelt megalomániás megnyilvánulásának látja a művet. Megvalósítása agresszív beavatkozás a természeti folyamatokba, és pusztító környezeti hatásokkal járna.

A három logika egyébként korántsem kompatibilis egymással, itt mégis közös ellenségre találnak. A mű: az antidemokratikus pártállam gazdaságtalan és környezetromboló emlékművével egyenlő.

A modernség innen és túl

Ami tehát a nemzet jelképe ott, az a rendszerváltás jelképe itt. A jelképek pedig nyilvánvalóan többet jelentenek

önmaguknál, engedni nem lehet hát belőlük. Ez a konfliktus egyik rétege.

A konfliktus másik rétege a két ország eltérő modernizációs szintje. A modernizáció lehetőségeinek értékelése szempontjából – és csakis ebből a szempontból – Szlovákia premodern, Magyarország posztmodern ország. A természetet meghódító ipari-technológiai óriásberuházás gondolata: ott, jellemzően, rokonszenves, itt, jellemzően, ellenszenves elképzelés. Ők, úgy tűnik, még előtte vannak valaminek, amin mi már túl vagyunk.

A modern szemléletmód a társadalom természet fölötti uralmát hirdeti. Társadalom és természet szemben állnak egymással, a társadalom feladata, hogy maga alá gyűrje és leigázza a természetet. A természet ereje végtelen, a nyersanyagok és az erőforrások korlátlanok, rajtunk múlik csupán, mennyire vagyunk képesek a magunk javára fordítani őket. Egyetlen valódi társadalmi cél létezik: a folyamatos gazdasági növekedés. Hogy ezt a célt megvalósítsuk, a tudomány, a technológia és az ipar fegyvereit kell bevetnünk a nekünk ellenálló természettel szemben. A cél az érdekes csupán; hogy milyen áron érjük el, érdektelen. Győzelmünk érdekében a legjobban tesszük, ha gigantikus projektumokat készítenk és agresszív csúcstechnológiákat alkalmazunk. Győzelmünk, az előrehaladó-növekedő társadalommal és az alavetett-leigázott természettel, az ember uralmának bizonyítéka lesz majd.

A posztmodern szemléletmód a társadalom és a természet harmóniája mellett érvel. Társadalom és természet nem állnak szemben egymással. A társadalom rá van utalva a természetre, így nem maga alá gyűrnie és leigáznia kell, hanem éppenséggel békében együtt élnie vele. A természet nem kimeríthetetlen, a nyersanyagok és az erőforrások korlátozottak, nem tehetünk tehát akármít. A gazdasági növekedés nem öncél: ökológiai szempontok kell hogy korlátozzák. A tudomány, a technológia és az ipar nem a természet ellen bevetett fegyverek; ökológiai keretekbe kell hogy illeszkedjenek. Nem csupán a cél érdekes: az is, hogy milyen áron érjük el. Gigantikus projektumok helyett kicsiny tervek, agresszív csúcstechnológiák helyett szelíd-alternatív technológiákra van szükségünk. Nincs győzelem és nincs vereség: társadalom és természet harmonikus együttélése van csupán.

Odaát természetesen nem mindenki a természetet meghódító modernség öntudatos hirdetője vagy a megalomán óriásberuházások eszelős megszálottja. Nálunk nyilván nem mindenki a természettel kiegyező posztmodern érzékenység elkötelezettje vagy a harcias ökofundamentalizmus szigorú prófétája. Uralkodó szemléletmódokról van szó mindössze. Ők még elsősorban ökonómiában gondol-

koznak, mi már egyre inkább ökológiában. Ők főként megtérülő beruházásokban és elnyerhető kilowattórákban számolnak, mi javarészt megőrzendő ivóvízkészletekben és megmentendő állatfajokban.

Az erőműrendszer betongátjai és betonhídjai: nekik a természet fölötti uralom győzedelmes hirdetői, nekünk a természet elleni támadás veszedelmes kísérletei.

Szimbólumok és értékelvek

Az egyszerű ügy, a maga egyszerűségében, megoldhatatlannak látszik tehát.

Ha északi szomszédunkra nézünk, úgy érezzük, mintha saját múltunkra pillantánánk. Százötven évvel ezelőttre, a magyar reformkorra, és ötven évvel ezelőttre, a magyar ötvenes évekre. A nemzet megszületésének időszakára meg a természet meghódításának korszakára. Nacionalizmust látunk az európai integrációs folyamat közepete, és a modernség technikai civilizációjának aggálymentes elfogadását vesszük észre a modernség projektjeivel szembeni aggályok megfogalmazódásának idején.

Ha északi szomszédunk néz ránk, valószínűleg hasonlóképp nem akar hinni a szemének. A mű elutasításának és a rendszerváltásnak az azonosításában eszelős irracionalizmust, megmagyarázhatatlan görcsöt lát. A művel szembeni ökológiai kérdőjeleket pedig érthetetlen aggodalmaskodásként, neveléses nyavalygásként értékelik.

A vita nemzetközi jogi útra került, a hágai bíróság majd döntést hoz. Vigyázzunk azonban, ne fűzzünk túlzott reményeket se a nemzetközi joghoz, se a bírósági ítélethez. A nemzetközi jog nem valódi jog: az államok kölcsönös együttműködésének szabályrendszere csupán. A bíróság pedig csak azokban a kérdésekben hozhat döntést, amelyekben hozzá fordultak. Jogunk volt-e egyoldalúan megszüntetni az államközi szűzterületet? Vitapartnerünknek joga volt-e egyoldalúan elterelni a határfolyót? Milyen jogkövetkezmények folynak ezekből az ítéletekből?

Kütiéses győzelem nem várható sem itt, sem ott. Aki győztes lesz, pontosan győzelmet arat majd. A kompromisszumos döntés pedig újból csak az együttműködésre fog felhívni. Tessék megengedni a kárterítés összegében, tessék új vízmegosztási megállapodást kötni.

A mű ügye kölcsönösen szimbolikus súlyúvá növekedett és ellentétes értékelvek vitáját hordozza magával. A bírósági ítélet talán arra kényszerít majd, hogy mindketten engedjünk szimbólumainkból és értékelveinkből. Nem lesz könnyű.

Percz László